

NATO I SRBIJA

U intervjuu beogradskim dnevnim novinama Press (9. januar 2010), ministar odbrane Srbije Dragan Šutanovac vezao je prihvatanje evropskog sistema vrednosti za saradnju sa evroatlantskim sistemom bezbednosti. U delu javnosti ovo je bilo protumačeno kao pokušaj da Srbija krene putem članstva u Organizaciji severnoatlantskog ugovora (NATO). U pokušaju da spreče da se progura članstvo u NATO „iza leđa građana“, „200 srpskih intelektualaca“ pozvali su na održavanje referenduma o ovom pitanju. Ovime je otvorena diskusija o NATO u Srbiji. U toj diskusiji, čuli su se najčešće argumenti: (1) potreba za demokratskom raspravom pre preduzimanja tako značajnog koraka i neophodnost referenduma; (2) pitanje proklamovane „neutralnosti“ Srbije; i (3) narušavanje odnosa sa Rusijom.

DEMOKRATSKA RASPRAVA, REFERENDUM I NEUTRALNOST SRBIJE

Bombardovanje SR Jugoslavije u proleće 1999. g. učinilo je NATO najnepopularnijim brendom u Srbiji. Nepopularna percepcija NATO u Srbiji je u neskladu sa odličnim odnosima koje Srbija ima sa njenim članicama kao što su Grčka, Italija, Španija, Slovačka, Rumunija, Nemačka, Češka, Ujedinjeno Kraljevstvo (članice i EU i NATO), ali i sa Norveškom, Kanadom i SAD (samo članice NATO). Sve ove države snažno podržavaju Srbiju, kako politički tako i finansijski.

Kao direktna posledica emotivne reakcije na bombardovanje i previše obazrive PR politike kako srpskih elita tako i NATO članica, prosečan građanin nije bio u prilici da sazna da su bezbednosna politika EU i NATO veoma povezane, a da je odvajanje NATO od samih država članica i netačno i nemoguće. Od demokratskih promena 2000. godine zapadne vlade su se usredsredile na proces evropskih integracija Srbije, podstičući srpske elite da sprovode neophodne reforme.

Nedostatak informacija utiče na popularnost „brenda NATO“ u Srbiji. Samim time, za bilo kakvu demokratsku raspravu, potrebno je pre svega osvrnuti se na nekoliko činjenica:

Pre svega, pristupanje NATO nije moguće obaviti tajno. Crna Gora je, na primer, postala član PzM istovremeno sa Srbijom, krajem 2006. godine. Svoj Individualni program partnerstva (dalje u tekstu IPP) je podnela 2008. godine, a Individualni akcioni plan partnerstva (IPAP) i program Intenziviranog dijaloga su otpočeli praktično istovremeno, sredinom 2009. godine. U decembru 2009. godine Crna Gora je dobila svoj Akcioni plan za članstvo (dalje u tekstu MAP), koji predstavlja završni korak između PzM i procesa pristupanja NATO. Iako bi mogli da primetimo da je postupak pristupanja članstvu ove zemlje NATO tekao brže nego kod nekih drugih država, jasno je da je proces dug i postupan. Samim time, i pristupanje Srbije članstvu u NATO ne bi moglo biti tajno. Prosta računica svedoči da bi Srbija u najbržoj varijanti mogla da pristupi NATO tek 2013. godine. Stoga, postoji više nego dovoljno vremena za demokratsku i plodotvornu diskusiju o ovom važnom pitanju.

Osim toga, države ne prenose ni jedan deo svog suvereniteta na NATO. Za razliku od EU, NATO nema „sopstvenu volju“ niti nadležnost nezavisnu od politika država članica. U ovoj Alijansi do odluke se dolaze konsenzusom svih. Na primer, iako se države članice nisu protivile bombardovanju SRJ 1999. godine, nekoliko njih se i dalje protivi priznavanju nezavisnosti Kosova od strane NATO kao međunarodne organizacije. Samim time, teško je pravno opravdati poziv za referendum u Srbiji. Prema Ustavu Srbije, referendum je jedan od načina ispoljavanja narodnog suvereniteta, zajedno sa biranjem predstavničkog tela i narodnom inicijativom. Istovremeno, referendum je jedina forma ispoljavanja narodnog suvereniteta koja je ograničena: član 108. Ustava predviđa, naime, da obaveze koje proističu iz međunarodnih sporazuma ne mogu biti predmet referenduma. Samim time, samim Ustavom je referendum kao koncept već relativizovan. Referendum o članstvu u NATO bi bio u suprotnosti i sa prethodnom praksom članstva u međunarodnim organizacijama Republike Srbije. Do sada, naime, nije održan niti jedan referendum o članstvima Srbije pa čak ni u organizacijama koje, za razliku od NATO, imaju nadnacionalni karakter i na koje je Srbija prenela deo svog suvereniteta: na primer u Savetu Evrope (u domenu ljudskih prava) ili Ujedinjenim nacijama.

Od 1990. godine od svih zemalja koje su pristupile NATO svega tri (Slovačka, Slovenija i Mađarska) su postavile pitanje ulaska u NATO građanima putem referenduma. Sve ostale su izabrale otvorenu i racionalnu javnu debatu u kojoj su analizirani troškovi i dobiti od integracije u odnosu na ostajanje izvan nje. Iskustvo država koje su pristupile NATO i njihova snažna želja da u Alijansi ostanu, prebacuje na neki način teret dokazivanja na anti-NATO intelektualce, koji treba da dokažu da je ono što dobro funkcioniše u ostatku Evrope – loše za Srbiju.

Nadalje, u decembru 2007, Parlament Republike Srbije je usvojio Rezoluciju „O zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Republike Srbije“ i u članu 6. proklamovao vojnu neutralnost Srbije, do referenduma o ovom pitanju. Ova rezolucija je najčešći argument protiv NATO. Vojna neutralnost, međutim, podrazumeva priznanje te neutralnosti od strane suseda i velikih sila, što Srbija ne može da očekuje u situaciji kada ima teritorijalni spor na Kosovu. Osim toga, Strategija odbrane i Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije ne definišu koncept vojne neutralnosti, već akcenat stavljaju na pitanje statusa Kosova, kao najveće pretnje suverenitetu i teritorijalnom integritetu Srbije. Istovremeno, ni jedan od ova dva dokumenta ne nudi put ka rešenju ovog problema, te se iznošenje ove pretnje može posmatrati isključivo deklarativno. Ovo nas navodi na zaključak da su stvarne pretnje upravo one ostale koje su navedene u dokumentu, koje su uglavnom asimetrične prirode: terorizam, širenje oružja za masovno uništenje, organizovani kriminal, korupcija itd. Ove pretnje su odavno prešle i nacionalne i regionalne granice. Neutralna Srbija, koja ne saraduje intenzivno sa NATO bila bi isuviše slaba i siromašna da se samostalno izbori sa tim pretnjama.

Austrija, Irska, Švedska i Finska ističu se često kao primeri država koje su u EU, ali izvan NATO. Retko se spominje da se ovih pet država smatraju za napredne članove PzM, koji doprinose postojećim misijama NATO više nego neke od stalnih država članica. Srbija se pridružila PzM u decembru 2006. godine. Sadašnje stanje stvari nam govori da Srbija nije iskoristila potencijale koje nudi učešće u PzM. Ona je kasnila nekoliko meseci u izradi Prezentacionog dokumenta a jedan od osnovnih sporazuma u PzM, Sporazum o bezbednosti informacija, potpisan je tek 1. oktobra 2009. godine. Zbog unilateralne deklaracije nezavisnosti Kosova, Srbija je izradila svoj IPP tek početkom 2009.

Iako je povećala svoje učešće u mirovnim operacijama, šaljući kako vojne, tako i kontingente civilne policije (učesće u mirovnim operacijama u Čadu, u okviru norveškog kontingenta, i sa perspektivom učesća u misiji u Libanu (u okviru španskog kontingenta) i u kiparskoj UNFICYP misiji), Srbija još uvek nema dovoljnu ni javnu, ali ni parlamentarnu podršku za produblјivanje evroatlantskih integracija. Ministarstvo odbrane je napravilo zavidan napredak od formiranja vlade 2008. godine, mada i dalje postoji nedostatak političke podrške koji bi podigli saradnju Srbije u PzM na sledeći nivo – naprednog člana PzM, što je predviđeno Prezentacionim dokumentom Srbije.

Na posletku, istina je da bi put Srbije ka NATO verovatno uzdrmao odnose sa Rusijom. Rusko žučno opiranje proširenju NATO već je poslovično. Rusija očekuje od Srbije da ne povlači poteze suprotne njenim interesima, imajući u vidu „strateško partnerstvo“ (u oblasti energetike) koje Srbija gradi sa

Rusijom. Predstavnici Rusije su više puta otvoreno izneli svoje neslaganje sa prestupanjem Srbije NATO, što je uticalo da i ministar inostranih poslova Vuk Jeremić i predsednik Srbije Boris Tadić više puta ponove da članstvo u NATO nije na dnevnom redu.

Međutim, nivo i intenzitet saradnje koju Rusija ima sa NATO zemljama pre svih sa Nemačkom, Grčkom i odnedavno Francuskom, ali i sa Španijom i SAD, ukazuje na to da bi eventualno usporavanje u odnosima Srbija-Rusija verovatno bilo privremeno. Interesi obe zemlje će dovesti do ponovne revitalizacije tih odnosa, posle relativno hladnog perioda koji bi pratio pregovore Srbije za članstvo i obeležio period nakon pristupanja Srbije u NATO.

DOBITI I TROŠKOVI PRIDRUŽIVANJA DRŽAVE NATO – POVEĆANJE UTICAJA SRBIJE U SVETU

Nema obaveze ulaska u NATO. U slučaju država istočne Evrope, pridruživanje NATO je suštinski značilo da je zemlja položila deo tranzicionog testa. Oružane snage i saradnja u vojnoj sferi su poluge efikasne spoljne politike. Dijalog i saradnja sa NATO povećavaju uticaj Srbije unutar najjače političko-vojne zajednice na svetu. Štaviše, pošto je NATO praktično okružio Srbiju, ona je prinuđena da saraduje sa njome, čak i ukoliko ostane van NATO.

Postoji učestalo mišljenje da članstvo u NATO košta više nego neutralnost. Izračunati troškove i dobiti od ulaska u NATO nije lako. Postoje, naime, različite vrste troškova i različite vrste dobiti u pitanjima bezbednosti, ekonomije i spoljne politike. Prvo, ukoliko Srbija ostane striktno neutralna zemlja (sa malim učešćem u programima PzM i drugim regionalnim inicijativama), to bi značilo da će morati da poveća izdatke za odbranu kako od konvencionalnih tako i od asimetričnih pretnji. Striktno neutralna država ne može da se oslanja na zajedničke strukture Alijanse u suočavanju sa ovim pretnjama.

Preporuka NATO je da države članice treba da troše barem 2% svog BDP-a na odbranu, ali stvarna veličina vojnih budžeta varira od države do države. Neke (uglavnom stare članice) troše čak preko 3%, dok druge (uglavnom nove članice) troše manje od 2%. U Vojsci Srbije zastupljeno je opšte mišljenje da je transformacija neophodna, bez obzira da li je krajnji cilj da država ostane neutralna ili da se pridruži Alijansi. Srbija je već ušla u proces interoperabilnosti sa NATO, tako da je većina ovih troškova nepovratna. Ne treba ni zaboraviti da učešće u procesu evroatlantskih integracija pomaže razvoju i perspektivi srpske vojne industrije. Samo tokom 2009. godine Srbija je potpisala brojne ugovore o izvozu vojne opreme.

Konačno, činjenica da je zemlja pod NATO kišobranom daje snažan signal potencijalnim stranim investitorima, kao dokaz da je klima za investicije dugoročno stabilna i sigurna. Sve zemlje članice Istočne Evrope iskusile su najveći priliv stranih direktnih investicija u godinama neposredno pre i nakon ulaska u NATO.

STVARNA POLITIKA ILI UPROŠĆAVANJE SLIKE PROTIVNIKA: KUDA DALJE?

Protivljenje članstvu Srbije u NATO pre svega izgleda kao nameran pokušaj igranja na anti-NATO kartu kako bi se zaustavile dalje zapadne integracije Srbije. Protivljenje članstvu, pa i približavanju NATO nije, dakle, neka originalna i racionalna politika. Predstavljanjem NATO kao protivnika, pa čak i neprijatelja, odnos sa ovim savezom se uprošćava, a negativni pristup prema njemu se pojačava. Debata o ovom pitanju je nerazvijena, sa hroničnim nedostatkom podataka i informacija o NATO, i sa značajnim uplivom emocija. Anti-Zapadna politička opcija koristi ovakvu situaciju da požuri održavanje referenduma i da zaustavi dalju integraciju Srbije – pristupom koji je i u pravnom i u real-političkom smislu diskutabilan. Referendum bi trebalo raspisivati samo u atmosferi demokratske i plodotvorne diskusije, u kojoj

postoji mogućnosti za izbor racionalne politike. Preuranjeni poziv za referendum bi ubrzao odluku o pitanjima od krucijalne važnosti, u momentu kada su emocije u vezi sa bombardovanjem i proglašenjem nezavisnosti Kosova još uvek sveže – čime bi se garantovao njegov neuspeh. Takav referendum suštinski ne bi ponudio građanima suštinsku opciju da biraju i samim time je i njegova ustavnost pod znakom pitanja.

Političke koristi od naprednog statusa u PzM čak i bez članstva u NATO su više nego očigledne. Kao prvo, to bi značilo konačno potvrđivanje saveza sa našim najvećim ekonomskim i političkim partnerima Srbije, odnosno utvrđivanje trajne orijentacije njene spoljne politike. Takođe, to bi bio dokaz privrženosti Srbije vrednostima liberalne demokratije, vladavine prava i tržišne ekonomije. Time bi se i značajno pomogao i proces članstva EU – glavnog spoljnopolitičkog prioriteta Srbije. Približavanjem NATO Srbija bi postepeno bila uključena u proces donošenja odluka u širem evroatlanskom okruženju, kao i formalno jednaka među vojno i ekonomski najjačim državama sveta. Takva situacija bi sigurno povećala njen uticaj u međunarodnoj politici. Bez učešća u ovom najvećem političkom i vojnom forumu u regionu i celoj Evropi, u kojem će uskoro učestvovati sve balkanske države, Srbija rizikuje da izgubi osnov za omiljenu frazu u srpskoj unutrašnjoj politici – lider(a) na Balkanu, odnosno sve koristi koje proizilaze iz njene veličine i geopolitičke pozicije.

Trebalo bi otpočeti saradnju u svim segmentima koji su navedeni u Prezentacionom dokumentu i pokazati interes za izradu srpskog IPAP-a, kojim bi se dodatno produbila i konkretizovala saradnja između Srbije i NATO. Radna grupa Srbija–NATO za reformu odbrane trebalo bi što pre da nastavi sa svojim radom.

Nužno je da Srbija prati primere drugih zemalja iz regiona i da razmotri eventualno učešće u mirovnim misijama UN pod rukovodstvom NATO, kao što je misija ISAF u Afganistanu. Srbija ne bi trebalo da tretira PzM isključivo kao "švedski sto" uzimajući isključivo ono što joj se u datom trenutku sviđa i odbacujući sve ostalo. To je proces u kom može da se postigne mnogo više, čak i bez pristupanja NATO, mada bi članstvo u NATO trebalo da bude cilj ove politike Srbije. Zbog svog geopolitičkog položaja, Srbija nema luksuz da ostane rob pitanja statusa Kosova.